

The Water Crisis in Iran and the International Committee of the Red Cross' Procedure in Water Protection

Sedigheh Avaj

Ph.D. Student, International Law, Islamic Azad University, Qaemshahr Branch, Iran.

Email: insedia.av@gmail.com

 0000-0003-2622-5593

Mahdi Abassi Sarmadi

Associate Professor, Department of International Law, Kharazmi University, Tehran, Iran (corresponding author).

Email: sarmadi@khu.ac.ir

 0000-0003-3431-0982

Iraj Rezaee Nezhad

Assistant Professor of International Law, Islamic Azad University, Chalos Branch, Chalos, Iran.

Email: irajrezaeenezhad@gmail.com

 0000-0002-8358-6822

Abstract

Crises, including drought, armed conflict, climate change, etc., are emerging issues that threaten national and international security, especially in arid and semi-arid regions, including Iran. Along with the efforts of the governments involved in the crisis to get out of the mentioned situation, some international organizations and institutions, including the International Committee of the Red Cross, are helping countries by emphasizing the promotion of humanitarian rights and the adoption of operational, educational, and development-oriented mechanisms. Examining the records of the Red Cross Committee shows the activity of this humanitarian organization during armed conflicts and natural disasters. It is important that the committee pay more attention to the promotion of its support-protection position, taking into account all the facilities and experiences it has acquired. The current research, with an analytical-descriptive approach and the use of authentic international documents, examines the procedures with the aim of developing humanitarian principles and helping the victims of critical situations. The innovation of the research is in examining the approaches, missions, and challenges of the Red Cross in protecting water during special situations, and its achievement is that due to the changing shape and nature of armed conflicts and global trends such as climate change and digitization, the Red Cross must adopt systematic solutions in order to maintain readiness and strengthen quick response in critical situations, promote a flexible, sustainable approach, and develop expertise in the fields affecting humanitarian actions.

Keywords: International Committee of the Red Cross, water shortage crisis, international armed conflicts, water conservation, water and habitat unit.

بحران آبی پیش‌روی ایران و رویه کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در حفاظت از آب

صدیقه آوج

دانشجوی دکتری رشته حقوق بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قائم‌شهر، قائم‌شهر، ایران.
Email: insedia.av@gmail.com 0000-0003-2622-5593

مهدی عباسی سرمدی

دانشیار رشته حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
Email: sarmadi@khu.ac.ir 0000-0003-3431-0982

ایرج رضایی نژاد

استادیار حقوق بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد چالوس، چالوس، ایران.
Email: irajrezaeenezhad@gmail.com 0000-0002-8358-6822

چکیده

خشک‌سالی، مخاصمات مسلحانه، تغییرات اقلیمی و... از مسائل نوظهور تهدید امنیت ملی و بین‌المللی به‌ویژه در مناطق خشک و نیمه‌خشک از جمله جمهوری اسلامی ایران است. در کنار تلاش دولت‌های درگیر در بحران برای برون‌رفت از وضعیت مذکور، برخی سازمان‌های بین‌المللی مانند کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، با تأکید بر ترویج حقوق بشردوستانه و اتخاذ مکانیسم‌های عملیاتی، آموزش و توسعه محور، اقدام به یاری کشورها می‌نمایند. بررسی کارنامه کمیته نشان‌دهنده فعالیت این نهاد بشردوستانه طی مخاصمات مسلحانه و بلایای طبیعی است. حائز اهمیت آنکه لازم است کمیته با در نظر گرفتن تمام امکانات و تجربیات مکتسبه، به ارتقای جایگاه حمایتی و حفاظتی خود بیشتر اهتمام ورزد. پژوهش حاضر با رویکردی تحلیلی-توصیفی و استفاده از اسناد معتبر بین‌المللی به بررسی رویه کمیته با هدف توسعه اصول بشردوستانه و کمک به قربانیان شرایط بحرانی می‌پردازد. نوآوری پژوهش در بررسی رویکردها، مأموریت‌ها و چالش‌های صلیب سرخ در حفاظت از آب طی وضعیت‌های خاص بوده و دستاورد آن این است که با توجه به تغییر شکل و ماهیت مخاصمات مسلحانه و روندهای جهانی مانند تغییرات اقلیمی و دیجیتالی شدن، صلیب سرخ باید راه‌حل‌های سیستماتیک به‌منظور حفظ آمادگی و تقویت واکنش سریع در مواقع بحرانی، ترویج رویکرد منعطف، پایدار و توسعه تخصص در زمینه‌های مؤثر بر اقدامات بشردوستانه اتخاذ نماید.

کلیدواژه‌ها: کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، مخاصمات مسلحانه، بحران کم‌آبی، حفظ آب، واحد آب و سرپناه، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

بحران کمبود آب و منازعات بین‌الدولی بر سر تخصیص و بهره‌برداری از آن به یکی از مسائل نوظهور تهدید امنیت ملی و بین‌المللی به‌ویژه در مناطق خشک و نیمه‌خشک جهان تبدیل شده است. در دهه‌های اخیر، مسائل مربوط به آب و امنیت به‌طور جدایی‌ناپذیری باهم درآمیخته شده‌اند. تغییرات اقلیمی، عدم مدیریت منابع آبی فرامرزی و مشترک، مخاصمات مسلحانه و ... از جمله پیشران‌های تهدیدکننده صلح و امنیت خواهند بود. در صورت بروز هرگونه منازعه، منابع و زیرساخت‌های آبی جزء اولین قربانیان بحران‌ها و اهداف حمله در «مخاصمات مسلحانه»^۱ می‌باشند. بیشتر همسایگان ایران در منطقه گرم و خشک خاورمیانه، با بحران کم‌آبی مواجه هستند. در این محیط همسایگی، بسیاری از منازعات و مسائل امنیتی مرتبط با آب در حوضه‌هایی رخ می‌دهند که جمهوری اسلامی ایران برای خود منافع راهبردی تعریف نموده است. متأسفانه تقریباً هیچ سند و سیاست کلی آبی به‌صورت مدون در چگونگی مواجهه با چالش‌های آب‌های فرامرزی وجود ندارد. پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۲۵، تعداد کشورهایی که با تنش کم‌آبی روبرو شوند به ۴۸ کشور خواهد رسید که نیمی از آن‌ها در خاورمیانه و شمال آفریقا قرار دارند. با توجه به شرایط کشور نظیر خشک‌سالی، موضع پایین‌دست در حوضه‌های آبریز فرامرزی و عدم تخصیص حقایق از سوی کشورهای بالادست، تغییرات اقلیمی، خشک‌شدن سفره‌های زیرزمینی، عدم مدیریت صحیح بهره‌برداری از منابع آب داخلی و ...، احتمال بروز منازعه آبی در آینده نه‌چندان دور متصور است. با شروع بحران‌های این‌چنینی و به‌منظور کاستن تبعات جانبی آن، که می‌تواند تهدیدکننده صلح و امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی باشد، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ براساس سند تأسیس و اساسنامه همچنین به‌منظور پاسخ به نیازهای بشردوستانه و کاهش آلام آسیب‌دیدگان بحران‌های مختلف از جمله مخاصمات مسلحانه، سیل، زلزله و ... وارد عمل خواهد شد.

این کمیته به‌منظور توسعه رویکرد خود در زمینه تأمین آب سالم و ایجاد زیرساخت‌های پایدار، اقدام به بسط فعالیت‌های خود با افزودن مهارت‌های فنی و تخصصی به بخش‌های مختلف نموده و ضمن تأسیس واحد «آب و سرپناه»^۲ (زیستگاه)، با مشارکت مقامات محلی به امدادسانی جمعیت غیرنظامی آسیب‌دیده، تأمین تجهیزات توان‌بخشی و بهداشتی، تسهیل دسترسی به آب سالم و تأمین سرپناه برای

1. ICRC Annual Report 2013

2. Water and Habitat

مردم، از آن‌ها در برابر خطرات زیست‌محیطی ناشی از مخاصمات و بحران‌ها محافظت می‌کند. از سوی دیگر صلیب سرخ به منظور نهادینه کردن اهداف و اصول بشردوستانه در زمینه حفظ آب، اقدام به برگزاری سالانه کنفرانس دیپلماتیک، کنفرانس بین‌المللی، صدور قطعنامه، تدوین استراتژی و نقشه راه و نیز انتشار گزارش‌های سالانه به تشریح روند اقدامات، درآمدها، کمک‌ها و هزینه‌ها طی یک سال کاری می‌نماید.

از آنجاکه هدف اصلی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، بهبود شرایط زندگی قربانیان بحران‌ها و مخاصمات مسلحانه از طریق بازسازی زیرساخت‌های تصفیه آب، احداث چاه‌ها، بازسازی سیستم دفع فاضلاب و نوسازی تأسیسات بهداشتی است، لذا اقدامات کمیته در زمینه حفظ آب، صرفاً در شرایط اضطرار نیست، بلکه اقدامات طولی‌مدت و پس از طی شرایط بحرانی مانند ترمیم و بازسازی شبکه‌های آبرسانی را نیز پوشش می‌دهد (Tignino, 2016).

سؤال اینجاست که در صورت بروز بحران آبی و خشک‌سالی - فارغ از چگونگی و علت بروز بحران - رویه عملی و نظری کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به منظور حفظ و تأمین آب چه خواهد بود؟

در پاسخ به این پرسش باید گفت؛ عمده‌ترین هدف کمیته بین‌المللی صلیب سرخ کاهش آلام رنج‌دیدگان از مخاصمات و بحران‌ها است که با استفاده از بازوان عملیاتی خود به شناسایی مناطق آسیب‌دیده، برآورد وضعیت افراد و ارزیابی شدت و وسعت خسارات وارده به منابع و تأسیسات و زیرساخت‌های آبی، به تعیین تاکتیک‌ها و ابزارهای در اختیار به منظور امداد رسانی و بازسازی منابع و تأسیسات آبی می‌پردازد. این کمیته اقدامات مؤثری در طول و پس از بحران، به منظور کمک به آسیب‌دیدگان انجام می‌دهد اما با توجه به تغییر ماهیت مخاصمات، بروز تغییرات اقلیمی، افزایش تقاضای آب نسبت به منابع موجود و روندهای جهانی، ضروری است پاسخ به نیازهای نوظهور با نوع، اندازه و گستره آن‌ها مطابق باشد. لذا کمیته صلیب سرخ می‌بایست راهبرد مواجهه با بحران آبی پیش‌رو را تدوین کند.

بنابراین موقعیت اقلیمی خشک و نیمه‌خشک جمهوری اسلامی ایران و عدم تأمین حقایق رودهای مشترک و فرامرزی از سوی برخی همسایگان، می‌تواند در آینده نه‌چندان دور، پیشران منازعه و مخاصمه در منطقه گردد، لذا ضروری است ضمن تدوین استراتژی ملی در مواجهه با موقعیت‌های بحرانی احتمالی، سطح و میزان تعامل با نهادهای بشردوستانه همچون کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به منظور استفاده حداکثری از امکانات ارتقا یابد.

۱. معرفی مفاهیم

۱-۱. مفهوم آب

مفهوم آب، ناظر بر منابع داخلی آب شیرین یا طبیعی از جمله منابع زیرزمینی نظیر چشمه‌ها و قنات، رودخانه‌های داخلی، مخازن آبی نظیر سدها، آب‌بندها و تأسیسات آبی (نظیر شبکه‌های بهداشتی آب‌رسانی و سیستم‌های آبیاری) بوده که مصارف انسانی، کشاورزی و صنعتی داشته و تماماً تحت حاکمیت یک دولت قرار دارند. محیط‌زیست شامل اجزاء دیگر اعم از منابع طبیعی آب چه داخلی و چه خارجی اعم از شور و شیرین و سایر منابع طبیعی (جنگل‌ها و مراتع) می‌گردد. در معنای کلی منشأ همه آب‌ها، منابع محیط‌زیستی است.

بنابراین مفهوم محیط‌زیست بر تأمین منابع و تجدیدپذیری آن‌ها تأکید داشته و اعم از آب‌وهوا و سایر منابع طبیعی است که ممکن است داخلی و بین‌المللی باشد.

۱-۲. هیدروپلیتیک

عبارت است از دانش بررسی وضعیتی که در آن قدرت و میزان آن در رابطه با سطح دسترسی به منابع آبی، تعریف می‌شود.

به بیان دیگر، هیدروپلیتیک به بررسی شرایطی اطلاق می‌شود که آب، یا جزء منابع قدرت یا جزء ابزار رسیدن به قدرت باشد. همچنین در کنار ارزش‌های اجتماعی آب به عنوان یک حق شهروندی، دارای ارزش اقتصادی نیز بوده و حتی به عنوان یک مسئله سیاسی در نظر گرفته می‌شود (Bary, 1994).

۱-۳. تعارض آب

تعارض آب (مخاصات پیرامون استفاده از آب)^۱ اصطلاحی است که برای توصیف اختلافات آبی ناشی از منافع متفاوت یا متضاد بین مصرف‌کنندگان آب اعم از کشورها، گروه‌ها و افراد، بر سر دسترسی و استفاده از منابع آب و خدمات آن به کار می‌رود. بروز مخاصات مسلحانه، با هر انگیزه و علتی، می‌تواند ساختار سیستم‌های آبی، موجودیت منابع آبی و نیز دسترسی مردم به آب‌ها را، در طول مخاصات و یا پس از اتمام آن‌ها، تهدید نماید و بدین طریق صلح و امنیت بین‌المللی را خدشه‌دار کند (Gleich, 1994). با نگاهی به تعامل بین کشورهای دارای حوزه آبی مشترک، متوجه می‌شویم تعامل بین

۱. Conflict over Water Use

این کشورها شامل دوگانه تعارض و همکاری است (Zeitoun & Mirumachi, 2008). از جمله موانع دستیابی به توافقات می‌توان به عدم اراده سیاسی، عدم تقارن قدرت در میان کشورهای ساحلی، چهارچوب‌های قانونی، نهادی و اداری ملی پراکنده، کمبود توان مالی، انسانی - فنی و دسترسی ضعیف به داده‌ها مخصوصاً در رابطه با سفره‌های زیرزمینی اشاره کرد.^۱

۴-۱. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ

کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به‌عنوان «سازمانی بی‌طرف، بی‌غرض و مستقل که مأموریت منحصرأ بشردوستانه آن حفاظت از جان و حیثیت قربانیان درگیری‌های مسلحانه و سایر موقعیت‌های خشونت‌آمیز و ارائه کمک به آن‌ها است»^۲ از زمان تأسیس، برای محافظت و کمک به قربانیان درگیری‌های مسلحانه و سایر موقعیت‌های خشونت‌آمیز فعالیت کرده است. در ابتدا کمیته بین‌المللی کمک به مجروحین نام داشت اما به‌مرور زمان فعالیت خود را برای پوشش همه قربانیان مخاصمات مسلحانه و سایر موقعیت‌های خشونت‌آمیز، گسترش داده و به کمیته بین‌المللی صلیب سرخ تغییر نام داد. این کمیته با ترویج و تقویت قوانین و اصول جهانی بشردوستانه تلاش می‌کند تا از رنج جلوگیری کرده و فعالیت‌های بین‌المللی انجام‌شده در درگیری‌های مسلحانه و سایر موقعیت‌های خشونت را هدایت و هماهنگ کند.

کنوانسیون‌های ژنو به‌صراحت ماهیت صرفأ بشردوستانه و بی‌طرفانه فعالیت‌های کمیته بین‌المللی صلیب سرخ را به رسمیت شناخت و به سازمان، نقش ویژه‌ای در تضمین اجرای صادقانه حقوق بشردوستانه بین‌المللی داد. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ برای اینکه بتواند مأموریت خود را به‌طور مؤثر انجام دهد، نیاز به اعتماد همه کشورها، طرف‌ها و افراد درگیر^۳ در مخاصمه یا سایر موقعیت‌های خشونت دارد. این اعتماد به‌ویژه بر آگاهی از سیاست‌ها و اقدامات کمیته بین‌المللی صلیب سرخ استوار است. ترکیب اثربخشی و اعتبار صرف‌نظر از زمان، مکان یا گستره نیازها، یک چالش

۱. 2018a. Sustainable Development Goal 6: Synthesis Report 2018 on Water and Sanitation. New York, United Nations. www.unwater.org/app/uploads/2018/07/SDG6_SR2018_web_v5.pdf.

۲. Its mission is to:

“... protect the lives and dignity of victims of armed conflict and other situations of violence and to provide them with assistance. The ICRC also endeavours to prevent suffering by promoting and strengthening humanitarian law and universal humanitarian principles ...”

۳. در این سند "طرفین" و یا "مقامات" باید به عنوان تمامی نهادهایی قلمداد شوند که الزاماتی را به دوش داشته و قانونی و مستقر هستند.

دائمی برای سازمان است، زیرا باید بتواند ثابت کند که می‌تواند هم عمل‌گرا و هم خلاق باشد.^۱

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر با رویکردی تحلیلی - توصیفی و براساس مطالعات کتابخانه‌ای و استفاده از اسناد معتبر بین‌المللی، ضمن پرداختن به روندها و رخدادها، وضعیت موجود را مورد بررسی قرار داده و با در نظر گرفتن رویه‌های کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، به اقدامات انجام‌شده توسط این نهاد بشردوستانه در موقعیت‌های مختلف همچون مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیر بین‌المللی، بلایای طبیعی و... پرداخته است. گردآوری اطلاعات براساس منابع معتبر کتب، مقالات، گزارشات سازمان‌های بین‌المللی و... صورت گرفته همچنین شیوه تجزیه و تحلیل نیز به صورت کیفی و مبتنی بر منطق و استدلال است.

خاورمیانه یکی از ناامن‌ترین مناطق هیدروپلیتیکی در جهان است (Elmuse, 2012). آب و جنگ در این منطقه دو فاکتوری هستند که فرکانس ارزیابی آن‌ها در حال افزایش است (Wolf, 1998, pp. 251-265). در این منطقه آب یک منبع مهم استراتژیکی و یک مسئله سیاسی است که پتانسیل تنش و درگیری محلی و بین‌دولتی را افزایش می‌دهد. در چهل سال اخیر، کمبود آب، علی‌رغم این که یک پدیده طبیعی است، به‌خاطر دلایلی چون رشد بی‌سابقه شهرنشینی، کشاورزی وابسته به بخش دولتی، تصمیمات یک‌جانبه، مرزهای اختلاف‌برانگیز و انفجار جمعیت بیش‌ازپیش افزایش یافته است. این روند باعث مصرف بی‌رویه منابع منطقه‌ای آب، کاهش میزان بازتولید منابع آب و افت کیفی آب بوده است.

در زمان ناآرامی‌ها، تنش‌های داخلی و در هر شرایط دیگری که نیازمند عملکرد بشردوستانه باشد، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ بازهم از حق ابتکار عملی برخوردار است که در اساسنامه نهضت بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر بر آن تصریح شده است. بنابراین، هر جا که حقوق بین‌المللی بشردوستانه کاربرد نداشته باشد کمیته می‌تواند خدمات خود را بدون آنکه در امور داخلی کشور مربوطه خللی وارد کند به دولت آن کشور ارائه دهد

۱. In this document, the expression "authorities and other actors" covers all authorities and bearers of arms – State entities, armed forces, international peace-keepers, armed groups, clans and other non-State actors – who are able to launch hostile action against persons or a population and who are responsible for protecting those who fall under their control

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱. رویه کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در اسناد

مبنای حقوقی کار کمیته بین‌المللی صلیب سرخ را باید در حقوق بین‌الملل بشردوستانه جستجو کرد. صلیب سرخ چندین سند خط‌مشی از جمله سند استراتژی^۱ ۲۰۱۹-۲۰۲۲، گزارش سالانه، قطعنامه‌های صادره در کنفرانس دیپلماتیک و کنفرانس بین‌المللی را به‌منظور تبیین موانع و محدودیت‌ها منتشر کرده است. این اسناد به‌عنوان نقشه راه و با هدف ایجاد انسجام و اعتباربخشی به مأموریت‌های بشردوستانه تدوین شده‌اند.

کمیته صلیب سرخ پیش از هر اقدامی تحلیل جامعی از وضعیت، بازیگران حاضر، مخاطرات و پویایی‌ها انجام داده و عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، امنیتی، مذهبی و قومی و غیره را در نظر می‌گیرد. تجزیه و تحلیل، مبنایی برای تصمیم‌گیری در مورد یک استراتژی کلی با اولویت‌ها و اهداف خاص فراهم کرده و خدماتی که قرار است صلیب سرخ ارائه دهد را تعیین می‌کند (Berkoff, 2010).

به‌موجب بیانیه مأموریت صلیب سرخ^۲، این سازمان پس از تجزیه و تحلیل یک موقعیت، چهار رویکرد حمایتی^۴، کمک‌رسانی^۵، همکاری^۶ و پیشگیری^۷ را در استراتژی کلی در نظر گرفته تا به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، در کوتاه‌مدت، میان‌مدت یا بلندمدت، احترام به جان و کرامت جسمی - روانی افراد را تضمین کند. ترکیب

۱. ICRC STRATEGY 2019-2022

۲. استراتژی فوق به مدت دو سال دیگر تمدید و تا سال ۲۰۲۴ به قوت خود باقی ماند.

۳. ICRC Mission Statement

۴. این رویکرد با هدف اطمینان از اجرای تعهدات و حمایت از حقوق افراد توسط مقامات و سایر بازیگران انجام و تلاش می‌کند از نقض واقعی یا احتمالی حقوق بشردوستانه بین‌المللی یا سایر نهادهای قانونی یا قوانین اساسی که از افراد در این شرایط محافظت می‌کند، جلوگیری نماید.

۵. این رویکرد عمدتاً با ارائه کالاها و خدمات، حمایت از امکانات و تشویق مقامات و سایرین به پذیرش مسئولیت در امور مربوط به بهداشت، آب، سرپناه، امنیت اقتصادی و... صورت می‌گیرد. اساسنامه نهضت بین‌المللی صلیب سرخ و جنبش هلال احمر مفاهیم «حمایت» و «کمک» را در سال ۱۹۵۲ معرفی کرد. این اصطلاح دو وجهی با هدف ارائه معنای خاصی به «فعالیت‌های بشردوستانه» ارائه شده است. «حفاظت» و «کمک» ذاتاً به هم مرتبط بوده و عناصر جدایی‌ناپذیر مأموریت صلیب سرخ هستند.

۶. هدف از همکاری افزایش ظرفیت‌های عملیاتی صلیب سرخ در کشورهایی است که تحت تأثیر مخاصمات مسلحانه یا سایر موقعیت‌های خشونت‌آمیز قرار گرفته و به آن‌ها کمک می‌شود تا همیشه به اصول اساسی پایبند باشند.

۷. هدف این رویکرد جلوگیری از رنج با تأثیرگذاری بر افرادی است که تأثیر مستقیم یا غیرمستقیم بر سرنوشت افراد متأثر از این شرایط دارند. رویکرد پیشگیری شامل ارتباط، توسعه، شفاف‌سازی و ترویج اجرای حقوق بشردوستانه بین‌المللی و سایر نهادهای قانونی قابل اجرا و ترویج پذیرش کار کمیته بین‌المللی صلیب سرخ است.

رویکردها که بدان دیپلماسی بشردوستانه^۱ نیز گویند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ باید از تمام ابزارهای دراختیار، با توجه به موقعیت، اولویت و اهداف مشخص‌شده، استفاده کند.^۲ هدف دیپلماسی بشردوستانه، تأثیر بر دولت‌ها، گروه‌های مسلح، سازمان‌های بین‌المللی و فراملی^۳ و افزایش انطباق با قوانین بین‌المللی بشردوستانه است (Allan, 1996).

باتوجه به اینکه مخاصمات وسیع‌تر و بی‌ثبات‌کننده‌تر شده، جابجایی اجباری و اختلال درازمدت در جوامع و سیستم‌های اجتماعی و ایجاد نیازهای انسانی افزایش‌یافته است. مخاصمات با بن‌مایه اختلافات قومی و مذهبی با مداخله حوزه دیجیتال باعث تشدید آن می‌شوند. «سلاح‌های متعارف»^۴ در دسترس عموم و سلاح‌های جدید و نامتعارف برای طیف گسترده‌ای از بازیگران دولتی و گروه‌های مسلح غیردولتی^۵ فراهم است. استفاده بالقوه از سلاح‌های بیولوژیکی، شیمیایی و سایر سلاح‌های کشتار جمعی همچون ظهور مجدد قحطی و وبا یک عقب‌گرد چشمگیر برای جامعه بین‌المللی است. بی‌توجهی به قوانین بین‌المللی بشردوستانه^۶ و سایر قوانین اساسی که از مردم محافظت می‌کند، نشانه‌ای از تداوم درگیری و خشونت است. اعمال خشونت شدید علیه غیرنظامیان به امری عادی تبدیل شده است و تلفات گسترده غیرنظامیان اغلب به‌عنوان پیامد اجتناب‌ناپذیر مخاصمات در نظر گرفته می‌شود.

برخی کشورها درگیر مخاصمات مسلحانه نیستند، اما به‌واسطه ضعف قدرت دولت، خشونت موجود در این جوامع باعث عدم حمایت مقامات یا سازمان‌های بشردوستانه می‌گردد. نارسایی‌های حمایتی فوق‌باعت جابجایی جمعیت در مقیاس گسترده شده و این تصور را به وجود می‌آورد که جامعه جهانی، مردم و جوامع آسیب‌دیده را فراموش کرده‌اند.

۱. Humanitarian Diplomacy

۲. به‌عنوان مثال، کارکنان صلیب سرخ ممکن است در حین انجام کار کمک اطلاعاتی در مورد نقض قوانین بشردوستانه بین‌المللی دریافت کنند و این می‌تواند زمینه را برای ارائه نمایندگی به مقامات فراهم کند، که بخشی از رویکرد حفاظتی است.

۳. In this document, the expression “authorities and other actors” covers all authorities and bearers of arms – State entities, armed forces, international peace-keepers, armed groups, clans and other non-State actors – who are able to launch hostile action against persons or a population and who are responsible for protecting those who fall under their control

۴. Conventional weapons

۵. Non-State armed groups (NSAGs)

۶. International Humanitarian Law

نقطه ورود کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، رفع نیازهای اضطراری ناشی از درگیری، خشونت و وقوع بحران‌ها و بلایای طبیعی است. این کمیته باید به طیف وسیع‌تری از نیازها توجه کرده و به دنبال راه‌های مشخصی برای تسهیل دسترسی بی‌طرفانه و ایمن به آموزش، دریافت اطلاعات و سایر مؤلفه‌هایی باشد که افراد آسیب‌دیده را قادر می‌سازد تا کنترل بیشتری بر زندگی و آینده خود داشته باشند. چنین رویکردی برای تقویت توانایی مردم در برخورداری، دفاع و احیای حقوق اساسی، حیاتی است. همچنین هدف کمیته بین‌المللی صلیب سرخ توسعه رویکردهای سیستمی، نوآورانه و چندجانبه در کنار واکنش اضطراری است تا اطمینان حاصل شود که فعالیت‌های حفاظتی و کمکی، پاسخگو، تأثیرگذارتر و مرتبط با ماهیت در حال تحول و پیچیده نیازهای بشردوستانه است. این بدان معناست که کمیته در بهبود توانایی خود برای رسیدگی به آسیب‌پذیری‌های اساسی در ارائه خدمات بنیادین در سیستم‌های زیرساختی (مانند بهداشت، آب، سرپناه، تغذیه و توان‌بخشی فیزیکی برای افراد دارای معلولیت و ...) که مردم و جوامع به آن وابسته هستند، سرمایه‌گذاری خواهد کرد.

اقدامات بشردوستانه باید قادر به مقابله با مشکلات سیستماتیک و بلندمدت بوده و علاوه بر توجه به نیازهای جسمی، به سلامت روان نیز بپردازد. بنابراین، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ باید علاوه بر ارائه واکنش‌های اضطراری، اقدامات انسانی پایدارتر را در برنامه داشته باشد. این کمیته با توجه به مأموریت بشردوستانه، صرفاً توانایی خود را برای تقویت فعالیت‌ها، گسترش سطح اقدامات با توجه به نیازهای در حال تحول، خلأها و فرصت‌ها به منظور ایجاد تأثیر بیشتر بر افراد آسیب‌دیده حفظ می‌کند.

علاوه بر اسناد استراتژی، برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی و دیپلماتیک سالانه توسط کمیته به‌عنوان مهم‌ترین رویداد در تقویم بشردوستانه یک اجماع منحصربه‌فرد از بزرگ‌ترین گروه‌های شبکه بشردوستانه است. تصمیمات پیشین این کنفرانس تا حد زیادی به تقویت حقوق بین‌المللی بشردوستانه و روند اجرای آن، تثبیت چهارچوب‌های قانونی برای مقابله با بلایا و تضمین ایجاد فضایی مناسب برای فعالیت‌های داوطلبانه کمک کرده است. این کنفرانس‌ها همچنین به پرورش نقش کمکی جمعیت‌های ملی صلیب سرخ و هلال احمر برای مقامات دولتی در حوزه بشردوستانه است. قطعنامه‌های کنفرانس بین‌المللی مبنایی برای اقدام حفاظتی - حمایتی صلیب سرخ بوده است. در کنفرانس به تسهیل مقررات به‌منظور حصول راه‌حل‌های سریع برای تأمین فوری سرپناه و بازسازی طولانی‌مدت مسکن با تکیه بر

رویه‌های موجود جامعه تأکید شده است. غالب قطعنامه‌های نهایی صادره کنفرانس مذکور به اهمیت دسترسی به آب سالم و بهداشت عمومی و محل اسکان مناسب اشاره شده و بهداشت عمومی را به‌عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از مدیریت مؤثر بلایا (شامل بهداشت عمومی، آب و فاضلاب، کنترل همه‌گیر و موارد اضطراری بهداشت عمومی) در نظر گرفته‌اند.

از نظر حقوق بین‌الملل بشردوستانه محدود کردن دسترسی به آب، تهدید غیرنظامیان در کنترل گرفتن منابع آب و کشاورزی یا آسیب رساندن به تأسیسات تأمین‌کننده آب، عدم تصفیه فاضلاب یا تأمین برق به‌عنوان یک تاکتیک جنگی تأثیر منفی کوتاه‌مدت و بلندمدت بر سلامت جسمی و روحی افراد به‌ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر دارد. کمبود آب آشامیدنی یکی از دلایل اصلی جابجایی اجباری است. انگیزه ادعایی طرفین مخاصمه هرچه باشد؛ حمله، تخریب، حذف یا غیرقابل استفاده کردن از «اشیاء ضروری برای بقای جمعیت غیرنظامی» هرگز موجه نبوده و نقض فاحش حقوق بین‌الملل حقوق بشر است. ۱۴ کشور از ۲۵ کشور آسیب‌پذیر با کمترین آمادگی برای انطباق با تغییرات آب‌وهوایی، درگیر مخاصمات مسلحانه هستند. فقدان نهادها یا مکانیسم‌هایی که قادر به میانجیگری بین منافع متضاد و مدیریت منصفانه منابع آب باشند، می‌تواند به شکل دادن خشونت و تغییر عمیق بافت اجتماعی کمک کند (Letts 2016).

در مواجهه با بحران آب در مناطق درگیر، از دولت‌ها و جامعه بین‌المللی باید ضمن احترام به قوانین بین‌المللی بشردوستانه، از آسیب محیط طبیعی از جمله منابع آبی که بقای مردم به آن وابسته است، پرهیز کنند. چراکه حقوق بشردوستانه بین‌المللی از اهداف غیرنظامی مانند منابع طبیعی، کارخانه‌های تصفیه آب و... که برای بقا مردم ضروری است، محافظت می‌کند. از همین رو دولت‌ها باید با اولویت‌بندی و حمایت از مشارکت مؤثر بین بخش‌ها از انعطاف‌پذیری شبکه‌های تأمین آب در مواجهه با درگیری‌ها و چالش‌های دیگر، از جمله تغییرات آب‌وهوا، اطمینان حاصل کنند. دولت‌ها، مقامات محلی، مؤسسات مالی بین‌المللی، بخش خصوصی و جوامع بشردوستانه و توسعه باید برای تقویت انعطاف‌پذیری این شبکه‌ها در مواقع بحران با یکدیگر همکاری کنند.^۱

۱. <https://www.icrc.org/en/document/having-access-water-increasingly-matter-survival-conflict-zones>

۳-۲. رویه کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در عمل

کمیته با اقدام میدانی تلاش دارد به اهداف و استراتژی‌های تدوین‌شده دست یابد. ضمن اقدامات فوق، خلل و نارسایی‌ها مشخص و جهت رفع و بهبود وضعیت در اسناد و برنامه‌های آتی کمیته اصلاح می‌گردد.

۳-۲-۱. تأسیس واحد آب و سرپناه^۱ کمیته بین‌المللی صلیب سرخ

هرساله بروز بحران‌های طبیعی و درگیری‌های مسلحانه باعث ایجاد مشکلات عمده برای میلیون‌ها نفر می‌شوند. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در مناطق درگیر، آب لازم را تأمین و فضاهای قابل زیست ایجاد می‌نماید. این کار منجر به کاهش میزان مرگ‌ومیر و رنج ناشی از واردشدن خسارت به زیرساخت‌ها و یا قطع منابع آب می‌شود. یکی از نهادهای مهمی که در طول و پس از مخاصمات مسلحانه در فراهم کردن آب و دیگر مایحتاج مردم سرزمین‌های طرف مخاصمه فعالیت قابل توجهی داشته کمیته بین‌المللی صلیب سرخ است که از طریق تأسیس واحد «آب و سرپناه» اقدامات خود در زمینه تأمین آب را عملی نموده است.^۲ حوزه فعالیت این واحد فقط حول محور وضعیت‌های اضطراری قرار نمی‌گیرد، بلکه فعالیت‌های طولانی‌مدت مثل ترمیم و بازسازی شبکه‌های آبرسانی را نیز پوشش می‌دهد، (Tignino, 2016) مانند آنچه در مخاصمات سودان در تأمین منابع آبی به مناطق روستایی عمل کرد.^۳

۱. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در سال ۱۹۷۹ در پاسخ به نیازهای بشردوستانه بیش از یک میلیون آواره مرز نایلند - کامبوج، اقدام به توسعه رویکرد بهداشت عمومی خود در زمینه تأمین آب سالم و ایجاد زیرساخت‌های بهداشتی نمود. پیش از این صلیب سرخ فاقد تخصص در زمینه رسیدگی به نیازهای آب و بهداشتی جمعیت‌های بزرگ بود، همین امر کارشناسان را بر آن داشت تا ضمن راهاندازی بیمارستان صحرایی، تعبیه سیستم‌های آب و فاضلاب را نیز مد نظر قرار دهند. واحد آب و فاضلاب در ژوئن ۱۹۸۳ تأسیس شد. فعالیت‌های این واحد به تدریج گسترش یافت و با توجه به فعالیت مهندسان در کارهای بشردوستانه، انواع مختلف مهارت‌های فنی و حرفه‌ای به کمیته بین‌المللی صلیب سرخ افزوده شد. این روند ادامه داشت تا اینکه در سال ۱۹۹۸ واحد آب و فاضلاب و واحد ساخت‌وساز، که در آن زمان زیرمجموعه بخش کمک بود، ادغام و واحد آب و سرپناه (زیستگاه) تشکیل گردید. این واحد در دهه ۱۹۹۰ همزمان با رشد عملیات پزشکی صلیب سرخ، به توسعه مهارت‌های مهندسان در زمینه تعمیر و ساخت تأسیسات تأمین آب، گرمایش، سرمایش، بهداشت، بهره‌وری انرژی، مدیریت صحیح زباله‌های پزشکی و نیز حفر چاه‌های زیرزمینی برای تأمین انرژی پرداخت.

2. ICRC Annual Report 2013

3. Water and habitat activity -2013

در آغاز، فعالیت‌های آب و سرپناه کمیته بین‌المللی صلیب سرخ عمدتاً به شکل کار اضطراری از جمله ساخت سیستم‌های کوچک توزیع آب و سرویس بهداشتی در مناطق روستایی دورافتاده بود. در دهه ۱۹۹۰ کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به وضعیت کشورهای درگیر مخاصمه واکنش نشان داد. سال ۱۹۹۱ در بغداد، نیروگاه‌های برق، بسیاری از تأسیسات بزرگ مراقبت‌های بهداشتی و سیستم‌های پیچیده تأمین آب تخریب و از کار افتاده بودند. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ متعهد شد که شبکه برق، آب‌رسانی و تصفیه‌خانه‌های آب این شهر را فعال نگه دارد. علاوه بر این اقدامات کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در حوزه آب در مرحله زمانی پس از مخاصمه می‌تواند ناظر بر اقدامات پیشگیرانه و درمانی مربوط به بیماری‌های واگیر وابسته به آب باشد.^۱

کمیته بین‌المللی صلیب سرخ با نگاهی عمیق‌تر و تأکید بر تداوم رویکرد خود در جوامع درگیر مخاصمات مسلحانه، بر پیشگیری از بیماری به‌وسیله برنامه‌های بهداشتی، آموزشی و مدیریت آن‌ها تمرکز دارد. این کمیته در سطح ساختاری نیز به تعمیر و نگهداری تأسیسات و زیرساخت‌های تصفیه آب یا تخلیه فاضلاب می‌پردازد. پیش‌بینی نیازها و مدیریت منابع آب موجود برای اطمینان از پایداری آن‌ها، دو مورد از حیاتی‌ترین چالش‌هایی هستند که امروزه واحد آب و سرپناه با آن روبرو است. این واحد اکنون از سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی برای ردیابی جابجایی جمعیت و گسترش بیماری‌ها و مدیریت سیستم‌های آب استفاده می‌کند. (Davis, 1995). در حال حاضر بیش از ۵۰۰ مهندس آب و سرپناه در حدود ۵۰ کشور با سوابق حرفه‌ای بسیار متفاوت وجود دارد که ضمن کمک به بهبود شرایط کشورهای درگیر مخاصمه و بحران‌زده، دانش و تخصص خود را به تعداد زیادی از کارکنان محلی انتقال می‌دهند. این مجموعه یکی از دارایی‌های اصلی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ است. فعالیت‌های واحد آب و سرپناه^۲ کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در سراسر جهان باعث بهبود وضع زندگی میلیون‌ها نفر می‌شود. البته این واحد، ضمن رساندن آب به مناطق درگیر و نجات زندگی بسیاری از افراد، به کارشناسان و افراد جامعه آموزش می‌دهد تا زیرساخت‌های حیاتی آب را حفظ و نگهداری نمایند و بدین‌وسیله نه فقط برای حال حاضر بلکه در سال‌های آتی هم آب پاک و ایمن در اختیار داشته باشند.

1. ICRC. (2015). Urban Services During Protracted Armed Conflict: A Call for A Better Approach to Assisting Affected People. Available at: www.icrc.org/en/document/urban-services-protracted-conflict-report International Law Commission.

۲. سرپناه، واژه‌ای است که فقط مشخص‌کننده خانه نیست، بلکه رابطه آن با محیط وسیع‌تر است و مردمی که در آن زندگی می‌کنند نیز مشخص می‌کند.

تضمین دسترسی قربانیان مخاصمات و منازعات به آب سالم و محافظت از مردم در برابر خطرات زیست‌محیطی ناشی از خرابی و آلودگی سیستم‌ها از جمله اهداف اصلی این واحد می‌باشد. (McElhinney, 2014)

در بحبوحه جنگ، ممکن است منابع آب به‌طور عمدی مورد هدف قرار گرفته، زیرساخت‌های تأمین آب تخریب شوند. مردم مجبور به ترک خانه‌هایشان شده و گاهی در مناطق دشمن به جست‌وجوی آب بپردازند. افزایش چشمگیر بیماری‌های واگیر از طریق آب مانند اسهال، حصبه و وبا از عوارض فوری تخریب و اختلال در این سیستم‌های ادامه حیات‌اند. بعلاوه کمبود آب، تولید غذا را کاهش می‌دهد، فقر و بیماری را تشدید می‌کند و موجب مهاجرت‌های عظیم می‌شود (Olson, 1995).

مهندسان و کارگرانی که به تعمیر سیستم‌های آب‌رسانی مشغول هستند، بخشی از پرسنل بشردوستانه تلقی می‌شوند که در دوران پس از مخاصمه نیز باید مورد احترام و حمایت قرار گیرند. اجرای این تعهدات در زمان پس از مخاصمات مسلحانه، مقتضای تعهد به جبران خسارت و نیز تعهد به رعایت و تضمین لوازم ضروری برای بقای جمعیت غیرنظامی و حقوق بنیادین بشری جمعیت غیرنظامی از جمله حق حیات، حق بر غذا، حق بر آب، حق سطح مناسب زندگی و غیره است که در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق حقوق مدنی و سیاسی و نیز میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌صورت مستقیم یا ضمنی بیان شده است.

۲-۲-۳. استراتژی ۲۰۲۰-۲۰۲۳ واحد آب و سرپناه

واحد آب و سرپناه اقدام به تدوین استراتژی خود برای سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۳ نمود تا ضمن تقویت نقش واحد آب و سرپناه و شفاف‌سازی حوزه کاری بین سایر بخش‌ها در مناطق مأموریت، اطلاع‌رسانی و هدایت فرایند تصمیم‌گیری برای جهت‌گیری‌های استراتژیک سازمانی و سرمایه‌گذاری در زمینه‌های دارای اولویت به‌منظور توانمندسازی واحد برای انجام مأموریت و دستیابی به چشم‌انداز تعیین‌شده به پیشرفت فنی واحد آب و سرپناه برای اطمینان از کسب رویکردی حرفه‌ای، منسجم و یکپارچه به‌منظور رسیدن به اهداف مندرج در سند استراتژی جاری، کمک شود (Willitts-King and Barnaby, 2007).

در دهه‌های اخیر تغییرات زیست‌محیطی مانند تغییرات آب‌وهوایی چالش‌های اساسی را برای امنیت انسانی ایجاد کرده است. این امر موجب تشدید احساسات و برانگیختن برخوردهای قومی، اضطراب‌ها، آشوب‌ها و شورش‌ها می‌شود (فولادی، ۱۴۰۱). با طولانی‌تر شدن درگیری و بحران‌ها، مناطق شهری بیشتر تحت تأثیر قرار می‌گیرد، از این رو ضمن نیاز به راه‌حل‌های سیستماتیک بلندمدت، روندهای جهانی مانند تغییرات اقلیمی و دیجیتالی‌شدن را نیز نباید نادیده گرفت. لذا باید پاسخ به نیازهای نوظهور با نوع، اندازه و گستره آن‌ها، مطابق باشد. این سند سه هدف استراتژیک اصلی را تعیین کرده است؛

حفظ آمادگی و تقویت واکنش سریع و اضطراری در موقعیت‌های بحرانی، ترویج رویکرد منعطف، سیستمی و پایدار که قادر به برآورده کردن نیازهای بلندمدت افراد آسیب‌دیده از بحران بوده و توسعه تخصص در زمینه‌های کلیدی که بر اقدامات بشردوستانه مؤثر، از جمله اهداف استراتژیک سند فوق می‌باشد. آنچه اهمیت دارد نیل به این اهداف، نیازمند توسعه و آموزش کارکنان، داشتن چشم‌انداز دیجیتال، کسب اطلاعات، بالابردن ظرفیت مشارکت و تغییرات فرهنگی اساسی است. که از طریق تمرکز بر پررنگ کردن ارزش تأثیر کار، پذیرش تغییرات به صورت سازنده و همسو با سازمان برای کسب حداکثر مزیت از رویکردها و ابزارهای جدید و ترغیب ابتکارات و خلاقیت در فضایی امن به منظور آزمایش روش‌های مختلف کار حاصل می‌گردد.^۱ واحد آب و سرپناه در چهارچوب وظایف کمیته بین‌المللی صلیب سرخ دارای رویکردی مشارکتی، سیستمی پایدار و مبتنی بر مهندسی بهداشت عمومی برای کاهش تأثیر مخاصمات مسلحانه و سایر خشونت‌ها بر غیرنظامیان و حصول اطمینان از برخورداری افراد آسیب‌دیده از خدمات ضروری و شرایط زندگی آبرومندانه می‌باشد.

۴. رویکرد واحد آب و سرپناه

بررسی اقدامات واحد آب و سرپناه نشان‌دهنده اهداف گوناگون این واحد در زمان مخاصمات مسلحانه و زمان صلح است.^۲ طی مخاصمه، منابع آب مورد هدف قرار گرفته و زیرساخت‌های تأمین آب ویران می‌شوند. مردم مجبور به ترک خانه‌هایشان شده و گاهی در مناطق دشمن به جست‌وجوی آب می‌پردازند. کمبود آب منجر به افزایش بیماری‌های واگیر، کاهش آذوقه، افزایش فقر و مهاجرت می‌گردد. تأمین آب اولویت

1. <https://www.icrc.org/en/publication/4354-icrc-strategy-2019-2022>

2. <https://www.icrc.org/en/publication/4354-icrc-strategy-2019-2022>

اول سازمان‌های بشردوستانه است، سپس با تأمین سرپناه از مردم در برابر خطرات زیست‌محیطی ناشی از مخاصمات محافظت می‌کنند. بنابراین هدف کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، بیش از همه، معطوف به بهبود شرایط زندگی و بقای قربانیان در درگیری‌های مسلحانه است.

افزون بر این، اقدامات واحد آب و سرپناه در مرحله زمانی پس از مخاصمه ناظر بر فعالیت‌های پیشگیرانه و درمانی مربوط به بیماری‌های واگیر وابسته به آب است.^۱ کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در کنار اجرای راه‌حل‌های نوآورانه، پایدار و تعهد به توسعه رویکردهای جدید، ملاحظات زیست‌محیطی و کاهش خطر برای محیط‌زیست را نیز در نظر داشته و به ارائه کمک مؤثر به مردم آسیب‌دیده از مخاصمات می‌پردازد. برای اطمینان از دسترسی حداکثری افراد آسیب‌دیده، بی‌طرفی و استقلال در مرکز دستورات صلیب سرخ و بخش اساسی هویت آن است. برای انجام این کار، سازمان به دنبال گفت‌وگو با همه بازیگران درگیر در یک مخاصمه مسلحانه یا سایر موقعیت‌های خشونت‌آمیز است. چهارچوب فعالیت‌های واحد آب و سرپناه کمیته بین‌المللی صلیب سرخ شامل کمک به آبادانی، دسترسی به آب، بهداشت و حفاظت از محیط‌زیست می‌باشد.

مهندسان واحد آب و سرپناه، نیازهای آب و مسکن قربانیان درگیری‌های مسلحانه را ارزیابی کرده و پروژه‌هایی را برای حل مشکلات پیش‌آمده طراحی می‌کنند. سپس با مقامات محلی و شرکت‌ها در خصوص اجرا و نظارت بر پروژه‌ها مذاکره کرده و تمامی جنبه‌های مدیریت آن‌ها را برعهده می‌گیرند (Aldrich, 2005). دولت‌های درگیر نه تنها نباید مانعی بر سر راه این‌گونه اقدامات ایجاد کنند بلکه به جهت اجرا و تضمین حقوق غیرنظامیان ساکن در مناطق تحت حاکمیت خود و شهروندان کشورهای متخاصم، مکلف‌اند با چنین نهادهای بین‌المللی همکاری لازم را داشته باشند؛ در غیر این صورت می‌توان آن‌ها را به دلیل نقض عامدانه حقوق شهروندان غیرنظامی، به‌ویژه حق حیات، دارای مسئولیت بین‌المللی دانست.^۲ فعالیت‌های آب و سرپناه به‌گونه‌ای طراحی شده که مردم همواره به آب سالم و بهداشت مناسب دسترسی داشته و در یک محیط مناسب زندگی کنند.^۳

1. Urban Services During Protracted Armed Conflict: A Call for A Better Approach to Assisting Affected People. (2015). Available at: www.icrc.org/en/document/urban-services-protracted-conflict-report International Law Commission.

2. UNHCR, "Programme and Technical Support Section, Water Manual for Refugee Situations" Geneva, November 1992.

3. <https://www.icrc.org/en/what-we-do/water-habitat>

۵. چالش‌های واحد آب و سرپناه

پیش‌بینی نیازها و مدیریت منابع آب، برای اطمینان از پایداری آن‌ها، دو مورد از اساسی‌ترین چالش‌هایی هستند که واحد آب و سرپناه با آن روبرو است. بیش از ۱۳۰ میلیون نفر در جهان در نتیجه بحران‌های بزرگ مرتبط با درگیری و خشونت به کمک‌های بشردوستانه نیاز دارند. زمانی که مردم در شرایط بحرانی حاد یا طولانی مدت قرار می‌گیرند، از سرپناه مناسب و خدمات ضروری، مانند تأمین آب سالم، مدیریت فاضلاب و پسماند، برق و مراقبت‌های بهداشتی محروم می‌شوند. در مقابل نیازهای عدیده آسیب‌دیدگان، سازمان‌های بشردوستانه منابع محدودی داشته و در محیط عملیاتی خود با تهدیدات و چالش‌های متعددی روبرو هستند.

یکی دیگر از عوامل چالشی، مدت‌زمان بحران^۱ است. شرایط بحرانی اولیه در صورت عدم مدیریت، به راحتی به بحران‌های طولانی تبدیل شده و منجر به ازکارافتادن زیرساخت‌های دولتی می‌شود. خدمات اساسی به دلیل کمبود منابع مالی ساخت، راه‌اندازی و نگهداری زیرساخت‌ها، نابودی کامل دارایی‌ها و فرسایش کارکنان ماهر قطع می‌شود. هنگامی که جنگ به مناطق شهری کشیده می‌شود، تأثیرات سوء آن بیشتر شده و پیچیدگی و وسعت بحران باعث اختلال در پاسخگویی به نیاز آوارگان می‌گردد. علاوه بر این بی‌توجهی به قوانین بین‌المللی بشردوستانه خیل عظیمی از آوارگی را به همراه خواهد داشت.^۲

برخی کشورها از دریافت کمک‌های بشردوستانه امتناع نموده و یا نحوه تحویل و مصرف آن را خود تعیین می‌کنند. این امر فضا را برای اقدامات بشردوستانه بی‌طرفانه و مستقل تنگ می‌کند، زیرا پناهندگان و گروه‌های به حاشیه رانده شده قربانیان اصلی سیاست‌های ضد تروریسم و مهاجرت دولت‌ها هستند. در نتیجه، امنیت میدانی برای فعالان بشردوستانه همچنان به چالش کشیده خواهد شد و سازمان‌های بشردوستانه باید به فکر کاهش حضور فیزیکی خود در شرایط خاص بوده و از سوی دیگر به استفاده از فناوری‌های جدید و شبکه‌های گسترده شرکای محلی نیز بیاورند. برای کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و جنبش هلال احمر، این وضعیت، منجر به تلاش برای تقویت بومی‌سازی بیشتر اقدامات و کمک‌های بشردوستانه و نیز گسترش نقش جامعه ملی

۱. Crisis Duration

۲. <https://www.icrc.org/en/publication/4344-displaced-cities-experiencing-and-responding-urban-internal-displacement-outside>

– محلی می‌شود. سایر روندهای جهانی، مانند تغییرات آب‌وهوایی، تخریب محیط‌زیست و دسترسی نابرابر به منابع کمیاب، آسیب‌های ناشی از مخاصمات را تشدید می‌کند (Zwijenburg, 2017).

بحران‌های زیست‌محیطی، کشورها را به سمت پایداری محیط‌زیستی سوق می‌دهد. برخی سازمان‌های بشردوستانه می‌توانند اقدامات سازگاری با آب‌وهوا را در عملیات خود گنجانده و با درک تأثیر بر سلامت، به تأمین آب و بهداشت، تولید غذا، سیستم‌های اقتصادی، مهاجرت و درگیری‌ها سرعت دهند. در عین حال، اطمینان از دسترسی به یک منبع انرژی قابل اعتماد اغلب یک چالش قابل توجه در بسیاری از کشورها است و باین‌حال بخش انرژی نیز در برابر تغییرات آب‌وهوایی آسیب‌پذیر است. دستیابی به امنیت انرژی به‌طور فزاینده‌ای از طریق تنوع بخشیدن به منابع انرژی و پذیرش فناوری‌های تجدیدپذیر تحقق می‌یابد (Mundy, 2018).

فناوری‌های دیجیتال و ارتباطی جدید به‌طور گسترده در حال ممزوج شدن با فرهنگ جوامع بوده و افراد از طریق فرصت‌های آموزشی و دسترسی آسان به اطلاعات توانمند می‌شوند. باین‌حال فناوری‌های مذکور برای همه مردم و در همه کشورها در دسترس نبوده و افراد به حاشیه رانده شده و محروم از دنیای دیجیتال، از دسترسی یکسان به منابع و خدمات برخوردار نیستند.

شرکت‌های بزرگ فراملیتی گاهی نقش بشردوستانه دولت‌ها را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند، لذا حوزه بشردوستانه باید تکامل یابد. با در نظر گرفتن اهداف توسعه پایدار به‌ویژه اهداف ۱۶، ۲۷، ۳۱۳ و ۴۱۷، شرکت‌ها در مسائلی که به‌طور سنتی توسط سازمان‌های بشردوستانه به آن پرداخته می‌شود، مداخله می‌کنند.

در شرایط بحرانی از جمله تخریب زیرساخت‌ها یا تعداد زیاد آوارگان که دسترسی به خدمات ضروری محدود می‌شود، تیم‌های آب و سرپناه کمیته بین‌المللی صلیب سرخ با ارائه راه‌حل‌های اضطراری و نسبتاً بلندمدت تلاش می‌کنند ساکنان و آوارگان در شهرها و مناطق روستایی از شرایط زندگی امن و مناسبی برخوردار شده و به خدمات عمومی دسترسی یابند.

۱. آب سالم و بهداشت: آب تصفیه شده و سالم در دسترس همه قرارگیرد و امکانات بهداشتی برای همه فراهم باشد.

۲. انرژی ارزان و تجدیدپذیر: دسترسی به منابع انرژی ارزان، مطمئن، پایا و مدرن برای همه فراهم شود.

۳. اقدام درباره آب و هوا: اقدامات فوری برای مبارزه با تغییر آب و هوا و عوارض ناشی از آن با کاهش تولید گازهای گلخانه‌ای

۴. همکاری‌ها در توسعه پایدار: تقویت ابزارهای پیاده‌سازی و احیای همکاری‌های جهانی برای توسعه پایدار تحت نظارت سازمان

ضروری است مهندسان آب و سرپناه با شرایط در حال تحول، تعدد و تنوع درخواست‌ها همگام باشند. علاوه بر این، دائماً به مهندسان و متخصصان واحد، ارزش‌های اخلاقی^۱ از جمله فعالیت بی‌طرفانه و مستقل صلیب سرخ و تأثیر کارآمد اقدامات آن‌ها یادآور شود. تیم‌های آب و سرپناه به‌طور قابل توجهی فعالیت‌های کمکی سازمان مانند کار در بخش مراقبت پیشگیرانه هرم سلامت^۲ و فعالیت‌های پیشگیری و حفاظت با هدف کاهش آسیب غیرنظامی را افزایش دهند.^۳

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

با نگاهی به کشورهای تحت فعالیت کمیته بین‌المللی صلیب سرخ متوجه می‌شویم حوزه اصلی اقدامات در مناطق درگیر مخاصمات مسلحانه بین‌المللی یا غیربین‌المللی است. هرچند این کمیته به‌منظور رسیدن به اهداف عالی‌ه از طریق تدوین و انتشار نقشه راه و استراتژی در بازه‌های زمانی، برپایی کنفرانس‌های دیپلماتیک و بین‌المللی و بهره‌گیری از خرد جمعی اعضا تلاش دارد به بهترین نحو مأموریت‌های میدانی خود را از طریق بازوی عملیاتی یعنی واحد آب و سرپناه به سرانجام رساند، اما بررسی رویکردها، مأموریت‌ها و چالش‌ها نشان می‌دهد کمیته بین‌المللی صلیب سرخ لازم است نظر به تغییر شکل و ماهیت مخاصمات مسلحانه، همچنین روندهای در حال تغییر جهانی مانند تغییرات اقلیمی، خشک‌سالی و دیجیتالی‌شدن، راه‌حل‌های سیستماتیک بلندمدت به‌منظور حفظ آمادگی و تقویت واکنش سریع و اضطراری در موقعیت‌های بحرانی، ترویج رویکرد منعطف، سیستمی و پایدار که قادر به برآورده کردن نیازهای متغیر افراد آسیب‌دیده از بحران باشد و نیز توسعه تخصص در زمینه‌های کلیدی مؤثر بر اقدامات بشردوستانه اتخاذ نمایند.

بنابراین کمیته باید ضمن تقویت نقش واحد آب و سرپناه در عملیات و شفاف‌سازی حوزه کاری بین سایر بخش‌ها، اقدام به اطلاع‌رسانی و هدایت فرایند جهت‌گیری‌های استراتژیک سازمانی و سرمایه‌گذاری در زمینه‌های دارای اولویت به‌منظور توانمندسازی واحد برای انجام مأموریت و نیز پیشرفت فنی واحد برای اطمینان از کسب رویکردی حرفه‌ای، منسجم و یکپارچه به‌منظور رسیدن به اهداف تعیین‌شده نماید.

۱. [www. http://gpp.oiq.qc.ca/Test_d_une_decision_ethique.htm](http://gpp.oiq.qc.ca/Test_d_une_decision_ethique.htm)

۲. Health pyramid

۳. [www. https://shop.icrc.org/water-and-habitat-strategy-2020-2023.html](https://shop.icrc.org/water-and-habitat-strategy-2020-2023.html)

موقعیت اقلیمی جمهوری اسلامی ایران باعث شده زنگ خطر مناقشات و منازعات داخلی یا منطقه‌ای آب از چندی پیش به صدا درآید، لذا ضروری است علاوه بر مدیریت منابع آبی و بهره‌گیری از دیپلماسی فعال آبی با کشورهای همسایه، به ایجاد و تقویت روابط با سازمان‌های بشردوستانه همچون کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و شبکه‌های محلی به‌عنوان یک جنبه مهم در بهبود حفاظت از منابع و زیرساخت‌های آبی در هنگام بحران توجه گردد.

همچنین برای انجام مداخلات بشردوستانه، اطلاع دقیق در مورد آسیب‌های وارده به زیرساخت‌ها و آگاهی از آخرین وضعیت آن‌ها نیاز است. بنابراین حجم بی‌سابقه چالش‌های موجود، نیازمند سطح بیشتری از مشارکت مالی و سیاسی و مجموعه‌ای متنوع از بازیگران از جمله سازمان‌های بین‌المللی، آژانس‌های توسعه‌محور و بخش خصوصی است.

با توجه به اینکه جمهوری اسلامی ایران با تمامی ۱۵ همسایه خود مرز آبی مشترک دارد، تقریباً هیچ سیاست کلی و مدونی در رابطه با چگونگی مواجهه و بهره‌برداری از آب‌های مشترک در محیط همسایگی ایران توسط مراکز تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری کشور تنظیم و ارائه نشده است، لذا لازم است سند راهبردی جامعی در تعریف موقعیت هیدروپلیتیکی و مأموریت هیدرولیکی جمهوری اسلامی ایران در حوضه آب‌های مشترک و فرامرزی ارائه گردد.

همچنین ضروری است به‌منظور بهره‌مندی از خدمات و امکانات کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به‌عنوان رکن مادر کمک‌های بشردوستانه، جمهوری اسلامی ایران اقدام به تدوین سند راهبردی تعامل و استفاده از خدمات و کمک‌های بشردوستانه کمیته در زمان بروز تنش احتمالی آبی نماید. پیشنهاد می‌شود از هم‌اکنون ضمن تقویت ارتباط با کارشناسان کمیته به‌ویژه متخصصان واحد آب و سرپناه، امکانات و داشته‌های موجود تبیین و راهبردها پیش‌بینی و تدوین گردد.

فهرست منابع

- ابوالمعالی، سیدمحمد؛ احمدی، حسن؛ امین‌نژاد، بابک (۱۴۰۱). بررسی آمار تغییر اقلیم بر یخچال‌های طبیعی و تهدیدات امنیت ملی. فصلنامه راهبرد.
- سیدعباس، دیپلماسی آب‌های فرامرزی و نظام بین‌الملل، تهران مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ص ۵، ۱۳۹۶.

- فولادی، الهام؛ بهبهانی‌نیا، آریتا؛ آزادبخت، بی‌تا؛ مطهری، سعید (۱۴۰۱). دستیابی به امنیت زیست‌محیطی با تأکید بر اهمیت استانداردهای محیط‌زیستی در برنامه استراتژیک توسعه شهری. فصلنامه راهبرد.

References

- Aldrich, G. (2005). Customary International Humanitarian Law – An Interpretation on behalf of the International Committee of the Red Cross. London: British Yearbook of International Law.
- Allan, A. (1996). Water, Peace and the Middle East. Negotiating Resources in the Jordan Basin. London.
- Bary, B. (1994). "National security in post cold war third world". *Institute for political studies. University of Pretoria*, 42.
- Berkoff. (2010). A Strategy for Managing Water in the Middle East and North Africa. Oxford: Oxford Press.
- Davis, L. (1995). Engineering in Emergencies: A Practical Guide for Relief Workers. *Intermediate Technology*, 66.
- Davis, R. L. (1995). Engineering in Emergencies: A Practical Guide for Relief Workers. *Intermediate Technology*.
- Elmusa, Sharif S. (1993). "Dividing the Common Palestinian-Israeli Waters: An International Water Law Approach." *Journal of Palestine Studies* 22, no. 3: 57-77.
- Letts, D. (2016). Naval mines: Legal considerations in armed conflict and peacetime. Geneva: International Review of the Red Cross.
- Mark Zeitoun and Naho Mirumachi, '.,. (2008). reconsidering conflict and cooperation', in International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics. *Transboundary water interaction*, 297-316.
- McElhinney, H. (2014). The evolution of DFID's humanitarian financing in Yemen. *Humanitarian Exchange Magazine*, 93.
- Mundy, M. (2018). The Strategies of the Coalition in the Yemen War: Aerial Bombardment and Food War. World Peace Foundation.
- Olson, R. (1995). Turkey Syria Relations since the Gulf War: Kurds and Water. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 75.
- Peter H. Gleick, P. Y. (1994). Water, War & Peace in the Middle East'. *Environment*, 10.
- Tignino. (2016). Water During and After Armed Conflicts: What Protection in International Law? *Brill Research Perspectives in International Water Law*, 42.
- Tignino, M. (2016). Water During and After Armed Conflicts: What Protection in International Law? *Brill Research Perspectives in International Water Law*.
- Willitts-King, M. B., & Barnaby, T. (2007). *Evaluation of Common/Pooled Humanitarian Funds in DRC and Sudan*. Geneva: UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs.

- Zwijnenburg, P. (2017). Living under a Black Sky ·Conflict Pollution and Environmental Health Concerns in Iraq. Utrecht: PAX.

Documents

- COHRE Hostage to Politics: The impact of sanctions and the blockade on the human right to water and sanitation in Gaza, The Centre on Housing Rights and Evictions, (2008),
- Eritrea-Ethiopia Claims Commission, Ethiopia's Central Front Claim, Partial Award, (2003)
- Eritrea-Ethiopia Claims Commission, Ethiopia's Damages Claims, Final Award, (2009)
- Iraq, Letter dated 12 August 1991 to the UN Secretary-General, UN Doc. A/46/358-S/22931, 13 August 1991, p. 1; Kuwait, Letter dated 12 July 1991 to the UN Secretary-General, UN Doc. A/45/1035-S/22787, (15 July 1991)
- UNEP, Technical Note – Environmental Issues in Areas Retaken from ISIL: Mosul, Iraq, (2012)
- US DIA, Iraq Water Treatment Vulnerabilities US Defense Intelligence Agency, to CENTCOM, Washington D.C. (1991)
- Interim report on the situation of human rights in Iraq prepared by Mr Max van der Stoep, Special Rapporteur, UN Doc.A/48/600, 18 November 1993.
- ICRC Roundtable on Prison Accommodation, Geneva, Switzerland, 14–16 October 2009.
- Post-Conflict Branch, Ground Contamination Assessment Report: Military Waste Storage Site, Astana, Afghanistan, UNEP, Nairobi, (2006)
- UN Economic and Social Council, Report on the situation of human rights in Kuwait under Iraqi occupation, prepared by Mr. Walter Kälin, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, in accordance with Commission resolution 1991/67, UN Doc. E/CN.4/1992/26, 16 January (1992)
- UNEP, Afghanistan: Post-Conflict Environmental Assessment, United Nations Environment Programme, Nairobi, Kenya. (2003)
- UNESCWA (United Nations Economic and Social Commission for Western Asia). Water for Cities: Responding to the Urban Challenge in the ESCWA Region. (2011)
- UNHCR, Programme and Technical Support Section, Water Manual for Refugee Situations, Geneva, November 1992.

Sites

- https://www.ohchr.org/documents/hr_bodies/hr_council/gee-yemen
- <https://www.icrc.org/en/publication/4354-icrc-strategy-2019-2022>

- www.icrc.org/en/document/urban-services-protracted-conflictreport
International Law Commission.
- <https://www.icrc.org/en/what-we-do/water-habitat>
- <https://reliefweb.int/report/world/global-humanitarian-overview-2018-enaesfrzh>
- <https://www.icrc.org/en/publication/4344-displaced-cities-experiencing-and-responding-urban-internal-displacement-outside>
- [www http://gpp.oiq.qc.ca/Test_d_une_decision_ethique.htm](http://gpp.oiq.qc.ca/Test_d_une_decision_ethique.htm)
- [www https://shop.icrc.org/water-and-habitat-strategy-2020-2023.html](https://shop.icrc.org/water-and-habitat-strategy-2020-2023.html)
- www.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/publications/files/escwa_sdpd_11_technical_paper-1_e.pdf.
- Geneva. <https://www.icrc.org/en/document/water-gaza-crisis-slow-motion>.